گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا: 22، ژمارە: 1، (زانستێن مروڤایەتی وکومەلناسی)، بپ 122- 139، 2019
(ژمارەکا تایبەت)، سەنتەرێ ڤەکولینێن جینوسایدێ، زانکویا دهوك

پاکتاوکردنی زمانLinguecide و شێوازەکانی جێبەجێکردنی بەسەرزمانی کوردیدا

شیروان حسێن حمد
زانکۆی ڕاپەڕین، هەرێمی کوردستان-عێراق

(مێژوویا ڕەزامەندیا بەلاڤکرنێ: 30 کانونا ئێکێ، 2019)

پوختە

گەلی کورد، وەک نەتەوەیەک چەندین جار توشی پڕۆسەی ئەنفال و جینۆساید و قڕکردن بۆتەوە، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا زمان و کلتورەکەی توانیویەتی ناسنامەی نەتەوەیی بپارێزێت و دوژمنانی کورد لەڕێگەی جینۆسایدەوە هەوڵیان داوە، ئەم دوو شوناسە (زمان و کەلتور)ی کورد لەناو ببەن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شوناسانە هەرپارێزراوبوونە. بەڵام بێ کاریگەری نەبوون. هەرلەم پێناوەدا ئەم توێژینەوەیە، بە ناونیشانی (پاکتاوکردنی زمانیی و شێوازەکانی جێبەجێکردنی بەسەرزمانی کوردیدا) لەسەربنەمای گریمانەی ئەوە کاردەکات، کە هەرمیللەتێک توشی جینۆساید دەبێت ئەمە چ کاریگەری و ڕەنگدانەوەیەکی لەسەرزمانی ئەو نەتەوەیە لە داهاتوودا، دەبێت. هەرلەسەر ئەم بنەمایە نەتەوەی کورد، کە چەندین جار توشی ئەم تاوانە کراوەتەوە، لە هەموو پارچەکانی کوردستان هەوڵی لەناوبردن وپاکتاوکردنی زمانیان داوە، لەسەرئەم بنەمایە ئەم دیاردەیە بوەتە کەرەستەی توێژینەوەکەمان. بەتایبەت هەوڵەکانی حکومەتی بەعس و داعش لەسەرزمانی کوردی وەک نمونە وەرگیراوە. توێژینەوەکە بەپێی ڕێبازی وەسفی مەیدانی ئەنجام دەدرێت. لە دوو بەش پێکدێت:

بەشی یەکەم: بە ناونیشانی (جینۆساید و چەشنەکانی لێکدانەوەیەکی زمانەوانی شیکاری) بۆ شیکردنەوەی زاراوەی جینۆساید و ئەنفال لە ڕووی زمانەوانی و پەیوەندی نێوانیان تەرخانکراوە. ، تێیدا باسی چەمک وزاراوەی جینۆساید پەیوەندی نێوان زاراوەی ئەنفال و جینۆساید کراوە. هەرلەم بەشەدا باس لە چەشنەکانی جینۆساید کراوە و هەریەکەیان بەوردی شرۆڤەیان بۆ کراوە و پەیوەست بە مەترسییەکانیان لەسەرزمان شیکراونەتەوە و ئاماژە بە جێبەجێکردنی هەرچەشنێکیان لە کوردستان دا، کراوە.

بەشی دووەم: لەم بەشەدا بە ناونیشانی (پاکتاوکردنی زمانی و شێوازەکانی جێبەجێکردنی بەسەر زمانی کوردیدا) باسی هەریەک لە پاکتاوکردنی زمانی و مردنی زمانمان کردووە، کە دوو دیاردەی لەیەک نزیکن و هەموو پاکتاوکردنێکی زمان مردنی زمانی لێدەکەوێتەوە. هەر لەم بەشەدا باسی شێوازەکانی پاکتاوکردنی زمانمان کردووە، لەوانە قەدەغەکردنی زمانێک وبەکارهێنانی زمانێکی تر، یان ڕاگواستنی قسەپێکەرانی زمانێک لە ناوچەیەکەوە بۆناوچەیەکی زمان جیاواز. ئەمانەش زۆرجار بە پشت بەستن بە یاسا و تەنانەت لەدەستوریشدا جێگیرکراوە. هەریەک لەو شێوازانە لە بەرامبەر زمانی کوردی گیراونەتەبەر بۆیە هەر لەم بەشەدا باسی پاکتاوکردنی زمانیمان کردووە، لە هەریەک لە بەشەکانی باکورو باشورو ڕۆژهەڵات و ڕۆژاوای کوردستان کردووە. لە کۆتایی ئەم توێژینەوەیەشدا چەند ئەنجام وڕاسپاردەیەک لەگەڵ پوختەی توێژینەوە بە زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خراوەتەڕوو.

بەشی یەکەم

جینۆسایدو چەشنەکانی لێکدانەوەیەکی زمانەوانی شیکاری

١-١: چەمک وزاراوەی جینۆساید

جینۆساید زاراوەیەکە لە ڕووی زمانەوانییەوە وشەیەکی لێکدراوە، پێکهاتووە لە هەردوو وشەی (Genos)، کە وشەیەکی کۆنی لاتینییە و بە مانای (ڕەگەز) یان (ڕەچەڵەک) یان (بنەچە و نەژاد) دێت، وشەی (caeder)، کە ئەویش وشەیەکی لاتینییە و بە واتای (لەناوبردن)، (پاکتاوکردن)، یان (قڕکردن و بنەبڕکردن) دێت. (کۆمەڵێک نووسەر٢٠٠٨: ٣٢) هەرچەندە لە زمانی کوردیدا زاراوە بیانییەکە (جینۆساید) بووەتە زاراوەیەکی باو و ڕۆیشتوو، بەڵام لەپاڵێشدا هەندێ جار دەکرێت بە کوردی و زاراوەکانی (پاکتاوی نەژادی)، (پاکتاوی ڕەگەزی)، (لەناوبردنی بەکۆمەڵ)، (سڕینەوەی بنەچە)، (ڕیشەکێشکردنی مرۆڤ)..... تاد، بەکاردێن.

مێژووی بەکارهێنانی ئەم زاراوەیە دەگەڕێتەوە بۆ نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەم. (بۆ یەکەمجار لە لایەن یاساناسی پۆڵەندی (ڕافائیل لیمکین) لە کۆنفرانسێک لە شاری مەدریدی ئیسپانیا و لە چوارچێوەی کۆنفرانسەکدا لە ساڵی ١٩٣٣ خراوەتەڕوو. دواتر هەر ئەم یاساناسە لە ساڵی ١٩٤٢ ئەم زاراوەی بە نووسین تۆمارکردوە. کە یەکێک بوو لە قوربانیانی دەستی جینۆساید، و تەواوی خێزانەکەی بەدەستی ئەڵمانەکان (نازییەکان) لەناوبراون.) (ویسی صالح، عمر علی، عبید خدر٢٠١٥: ٨٩). هەرچەندە ئەم زاراوەیە لەناو فەرهەنگی زمانی کوردیدا نوێترە، بەڵام سەرەتاکانی پرۆسەی جینۆساید لە کوردستاندا مێژوویەکی کۆنتریان هەیە. بەوەی کە هەر لەسەرەتای سەدەی بیستەم و بە دیاریکراوی دوای جەنگی جیهانی یەکەم، لە باکوری کوردستان دەستی پێکردوە. بەتایبەتی دوای دەستوری نوێی تورکیا لە ساڵی ١٩٢٤ ڕەوایەتی بە قەدەغەکردنی زمان و جل و بەرگ و ناوی کوردی درا. کە ئەمەش سەرەتای جینۆسایدی گەلی کوردە بە شێوەیەکی یاسایی، دواتریش لە پراکتیکدا هەموو هەنگاوێکی بۆ نرا.

لەڕووی چەمکەوە زاراوەی جینۆساید، واتایەکی فراوانتری هەیە. بەپێی پێناسەی (کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان پشت بە بەندی شەشەمی دەستوری دادگای نۆرنبێرگ چەمکی جینۆساید واتە ڕەتکردنەوەی مافی بونی سەرجەمی کۆمەڵی مرۆڤایەتی، هەروەکو چۆن فەوتاندنی مرۆڤ نیشانەی ڕەتکردنەوەی مافی بونی ژیانە، ئەوەش نکوڵیکردنە لە دانپێدانان بە مافی بوون، سوکایەتی کردنە بە سەرجەمی مرۆڤایەتی و ژیانێکی قەرەبۆنەبۆوە دروست دەکات. سەرجەمی کەلتوری شارستانی کۆمەڵی مرۆڤ دادەماڵێ و دژی یاسای ڕەوشتییەکان و ناوەڕۆک و مەبەستی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕادەوەستێ.) (مارف عومەل گوڵ٢٠١٠: ٢١-٢٢) بەم پێیە ئەگەر جینۆساید ڕەتکردنەوەی مافی بوون بێت، ئەوا هەموو مافەکانی تر لەگەڵ بوون دان و ئەوانیش لەناودەچن، لەوانە لە پێش هەموویان مافی ژیان و زمان و کەلتور. چونکە هەر کاتێک مافی بوونت

پێڕەوانەبینن ئەوا لێسەندنەوەی هەموو مافەكانی تر، دەبێتە كارێكی زۆر ئاسان و سادە.

ناساندنی چەمكی جینۆساید وەک زاراوەیەكی جیهانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو (هەل و مەرجە ڕامیاری و كۆمەلایەتی و ئابوورییەی، كە دوای جەنگی دووەمی جیهانی هاتە ئاراوە و وڵاتانی بەگشتی بەرەو بارێكی دیكەی هەڵسوكەوت و كاركردن لە ڕووی زۆر بابەتی جیاجیاوە برد، دوای ئەوەی نازییەكان قەڵاچۆی جولەكە و ڕۆمانەكانیان كرد و لەگەڵ كۆتایی هاتنی شەڕو دامەزراندنی نەتەوە یەكگرتووەكان ئەم وشەیە لەساڵی ١٩٤٨ لە بەڵگەیەكی نەتەوە یەكگرتووەكاندا بەناوی (پەیمانی پێشگری و تەنبێكردنی تاوانی جینۆساید Convention on the prevention and (punishment of the crime of Grnocide ناسرا، كە ئەویش ڕێكەوتننامەیەكە بۆ قەدەغەكردن و سزادانی تاوانی جینۆساید بەپێی بڕیاری ژمارە (٢٦٧٠) لە ٢٩ی كانوونی یەكەمی ساڵی ١٩٤٨دا لەلایەن كۆمەڵەی گشتییەوە پەسەندكرا و لە ١٢ی كانوونی یەكەمی ساڵی ١٩٥١دا چووە بواری كارپێكردنەوە. ئەم ڕێكەوتنامەیە پێناسەی جینۆساید شیدەكاتەوە، كە ئەو كارانەی بە مەبەستی تێكدان و هەڵتەكاندنی گشتی یان بەش بەش ئەنجام دەدرێن دژ بە كۆمەڵێكی نەتەوەیی یان ئەتنیكی یان ئاینی و شتێكی لەم چەشنە.) (عەدالەت عومەر ساڵح٢٠٠٢: ١٥-١٦) بەمەش وشەی جینۆساید سیمایەكی نێودەوڵەتی وەرگرت و پشتگیری وڵاتانی بەدەست هێنا بۆئەوەی بە هەموو شێوەیەک و لە هە شوێنێكی دونیا بێت ڕێگری لێ بكرێت بەڵام تاڕادەیەكی زۆر نەتوانرا جێبەجێ بكرێت. هەر دوای ئەم پەیماننامەیە جینۆساید بوو بە وشەیەكی جیهانی و لە زۆربەی زمانەكاندا بەكارهات.

١-٢: پەیوەندی زاراوەی جنۆساید و ئەنفال

لەگەڵ زاراوەی جینۆساید دا، زۆرجار زاراوەی ئەنفالیش وەک هاوواتایەكی دێت. بۆیە لێرەدا بە پێویستی دەزانین ئەم زاراوەیش ڕوون بكەینەوە. وشەی ئەنفال لە بنەڕەتدا لە فەرهەنگی زمانی عەرەبییەوە هاتۆتە نێو زمانی كوردی و تەنانەت بەڕێوەتەوە بۆ زمانە ئەوروپییەكانیش، بەڵام هەندێ گۆڕانی واتایی تێیدا ڕووی داوە، بە جۆرێک (لە زمانی عەرەبیدا بە واتای دەسكەوتی جەنگی دێت. كۆی وشەی (نفل)ە، بە واتای (غنیمة).) (خلیل بن احمد الفراهیدی١٩٩٠: ٣٢٥) لەڕووی زاراوەوە زۆربەی فەرهەنگە عەرەبییەكان لە ناساندنی ئەم وشەیەدا كۆكن لەسەر ئەوەی، كە (بریتیە لەو ماڵەی كە جەنگاوەرانی موسڵمان دەستیان دەكەوێت، لە كاتی شەڕكردن لەگەڵ خەڵكانی تردا.) (محمد جمال الدین القاسمی١٩٩٧: ٢٥٣) بە پێی ئەم پێناسەیە بێت تەنها شتی مادی دەبێت بە دەسكەوت، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوانەی بەو پرۆسەیە جێبەجێدەكەن لە پێش هەموو شتێک لە لایەنی گیانییەوە بەرامبەرەكانیان لەناو دەبەن، كە ئەوە ئامانجە سەرەكییەكە و هەر ئەمەش ئەنفال دەكات بە جینۆساید. دواتر لە پلەی دووەمدا دەست گرتن بەسەر ماڵ و سامانەكەیان و خاكەكەیان دا دێت.

ڕەگی ئەم وشەیە بۆ قورئانی پیرۆز دەگەڕێتەوە، بە جۆرێک كە هەشتەمین سورەتی قورئان بەناوی

(الانفال) هاتووه و له یەکەم ئایەتی ئەم سورەتەشدا ئەم وشەیە هاتووە، وەک خوای گەورە دەفەرموێت: (یسئلونک عن الانفال قل الانفال لله و الرسول فاتقوا الله واصلحوا ذات بینکم و اطیعوا الله و رسوله ان کنتم مؤمنین.) (الانفال:١) واته: لەبارەی دەسکەوتەکانی جەنگەوە پرسیارت لێدەکەن، بڵێ: دەسکەوتەکان بۆ خوا و پێغەمبەرن، جا ئەگەر ئێوە خاوەن باوەڕن، له خوا بترسن و نێوانتان چاک بکەنەوەو گوێڕایەڵی فەرمانەکانی خوا و پێغەمبەر بکەن.) (عومەر ئەمین عەلی٢٠١٣ب١: ٣٩٣) ئەوەی له واتای ئەم وشەیە لەم ئایەتە پیرۆزەدا دەخوێندرێتەوە، تەنیا ئەو دەسکەوتە مادییانە دەگرێتەوە، کە له کاتی جەنگ موسڵمانان له دوژمنانیانەوە دەستیان دەکەوێت.

ئەم وشەیە بە هەمان فۆرم و واتا چووەتە زمانی فارسی و بەواتای (غنیمتها، بهرەها، بخششها)(محمد معین١٣٨٥: ١٤٣) بەواتای (دەسکەوتی جەنگی) دێت، لێکدراوەتەوە. بەڵام که هاتۆتە ناو زمانی کوردی بە هەمان فۆرم هاتووە، بەڵام واتاکەی گۆڕاوەو بە ئاڕاستەی فراوان بوون، (واتا فراوانبون دیاردەیەکە له دیاردەکانی گۆڕانی واتا، کە وشەیەک بە تێپەڕبوونی کات واتایەکی فراوانتر پەیدادەکات و دیاردەیەکی گەورەتر دەگرێتەوە.) (محمد معروف فتاح٢٠١١: ١٢٨) وشەی ئەنفال سەرەڕای واتا بنجییەکەی خۆی (دەسکەوتی جەنگی) واتای لەناوبردن و زیندەبەچاڵ کردن و کوشتنیشی له خۆگرتووە، تاڕادەیەک بووە بە هاوواتای وشەی جینۆساید.

بەجۆرێک بووە بە دیاردەیەکی گەورەتر. چەند سیمایەکی زیاتری واتایی لەخۆدەگرێت. هەریەک لەم سیما واتاییانەشی له زمانی کوردیدا له ئەنجامی ئەو پرۆسەی کە بەسەر کورد هات و هەموو ئەو تاوانانەی تێدا جێبەجێکرا، وەرگرتووە.

ئەم وشەیە دواتر بووە بە زاراوەیەکی سیاسی بە تایبەتی له دوای ئەو شاڵاوە یەک لەدوای یەکانەی کە حکومەتی بەعس له ماوەی نێوان ساڵانی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو کردیانە سەر کوردو دواتر بە جینۆساید ناسراوە، چونکە تێیدا لەناوبردنی جەستەیی و لەناوبردنی بایۆلۆژی و لەناوبردنی کلتوری و لەناوبردنی ئابووری و ....تاد گرتەوە. (ناوێکە عێراقییەکان له زنجیرەیەک کردەوەی سەربازییان ناوە و له ٢٣ی شوبات تا ٦ی ئەیلولی ساڵی ١٩٨٨ی خایاندووە، عەلی مەجید یان عەلی کیمیایی، فەرماندارى ڕەهای جینۆسایدی کوردەکان بوو.)(میدڵ ئیست ووچ٢٠٠٤: ٤١) هەرچەندە ئەم ناونانە لەلایەن حکومەتی بەعسەوە وەک پیرۆزی تەماشا دەکرێت. بەڵام لەدیدی کوردەوە بە کارێکی قیزەون و وشەکە له فەرهەنگی ئاوەزی کوردان دا بەشووم و سیمای نەرێنیەوە تۆمارکراوە. بەکارهێنانی ناوی پیرۆزی ئاینی لای دەستەڵاتداران و داگیرکارانی کورد تا ئێستا بەردەوامە و له نوێترین نموونەشدا بەکارهێنانی ناوی سورەتی (الفتح) بوو لەلایەن تورکیاوە بۆ داگیرکردنی عەفرین له ساڵی ٢٠١٨.

١-٣: چەشنەکانی جینۆسایدو ڕەنگدانەوەیان لەسەر زمان

زاراوەی جینۆساید زیاتر بۆ پاکتاوی ڕەگەزی، نەتەوەیەک یان گروپێکی ئاینی یان ئتنیکی، بەکاردێت. بەڵام لەڕاستیدا تەنیا لەناوبردنی فیزیکی هەریەک لەو گروپە مرۆڤانە نییە. بۆیە توێژەرانی ئەو بوارە هاتوون، چەند چەشنێک جینۆسایدیان جیاکردوەتەوە و زاراوەی تایبەتییان بۆ هەریەکێکیان داناوە.

١-٣-١: جینۆسایدی جەستەیی:

بریتیە لە لەناوبردنی فیزیکی و بەدەنی و کوشتن بە هەر جۆرێک بێت. (کوشتن و لەناوبردنی تاکەکانی کۆمەڵ بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ وەک گولەبارانکردن، زیندەبەچاڵکردن، شونبزرکردن، لەسێدارەدان و بەکارهێنانی چەکی کۆکوژ.) (ویسی صالح، عمر علی، عبید خدر٢٠١٥: ٨٩) ئەمانە هەموویان بەرامبەر بە کورد کراوە، لەوانە کیمیابارانی هەڵەبجەو بالیسان و شێخ وەسان و تەواوی ناوچەکانی تری کوردستان و زیندەبەچاڵکردنی ئەنفالکراوەکانی بارزان و گەرمیان لە بیابانەکانی ڕۆژاوا. ئەم جینۆسایدە کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر زمان دەبێت، چونکە کوشتنی هەر تاکێک لەناوبردنی فەرهەنگێکی تاکە کەسییە، کە هەموو تاکێک خاوەنی فەرهەنگی تایبەتی خۆتی، کە پێی دەوترێت فەرهەنگی تاکەکەسی. کە بەشێکە لە فەرهەنگی بنەڕەتی و (ئەو وشانە لەدەوری خۆی کۆدەکاتەوە کە بۆ زمان زۆر پێویستن.) (فاروق عومەر سدیق٢٠١٧: ٢١٣) بۆیە وردە وردە فەرهەنگی زمان لاوازدەکات و لە کۆتایدا زمانەکە دەمرێت پرۆسەکە ئەوکات دەچێتە چوارچێوەی مردنی زمان Language death.

١-٣-٢: جینۆسایدی بایۆلۆژی Biocide:

ئەم جۆرەیان بریتیە لە ڕێگری کردن لە وەچەنانەوە و زیادبوون لە گروپێکی نەتەوەیی یان ئاینی. (بەربەندکردنی هەر کۆمەڵە مرۆڤێک لە پێشکەوتن و زیادبوون. وەکو ڕێگری کردن لە منداڵ بوون و زیادکردن. یان لەیەک دابڕینی پیاو و ئافرەت و دابەشکردنی کەسانی خێزان بۆ ماوەیەکی زۆر.) (مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٢٣) ئەمەش لە هەردوو شاڵاوی ئەنفالی بارزانییەکان لە ساڵی ١٩٨٣ و ئەنفالی ناوچەکانی گەرمیان لە ساڵی ١٩٨٨ جێبەجێکراوە. بە مەبەستی لێکدابڕینی هەردوو ڕەگەز و ڕێگری کردن لە زیادبوونیان. نوێترین نموونەش جیاکردنەوەی ژن و پیاوانی یەزیدی بوو لەسەر دەستی داعش لە ساڵی ٢٠١٤و کوشتنی پیاوان و بە کەنیزەکردنی ئافرەتەکانیان. ئەمەش کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر زمانیان دەبێت، چونکە زمانی گروپی جینۆسایدکراو دەتوێتەوە و وردە وردە لەبیردەچێتەوە. وەک ئەوەی کە ئێستا لە ئازادبوانی دەستی داعش دەبینین، کە زۆربەیان تەنیا زمانی عەرەبی دەزانن.

ئەم جۆرەی جینۆساید واتایەکی یەکجار فراوانی هەیە، بەجۆرێک کە دەتوانین پێی بڵێین (ژیان کوژی یان فەوتاندنی ژیان) ئەمە کاریگەری دەبێت نەک هەر لەسەر مرۆڤ، بەڵکو لەسەر هەموو گیانلەبەر و ڕوەک و شێوازی ژیانی سروشتی.

١-٣-٣: جینۆسایدی کلتوری:

لەم جۆرەیاندا کار لەسەر لەناوبردنی کلتوری گروپی ئامانجدار دەکرێت. (وەکو قەدەغەکردنی زمان و رۆشنبیری و شێواندنی مێژووی لەناوبردنی تایبەتمەندی نەتەوەیی و یەکگرتووی لەناو خەڵکدا، هەروەها وێرانکردنی شوێنەوارە کۆنەکان و روخاندنی ئەشکەوت و پەیکەرو گەڕەک و مزگەوت و کەنیسەکان....تاد) (زوزان ناسر مستەفا٢٠١٣: ٧٤) ئەم جینۆسایدە لە سەرتاسەری کوردستان بەدرێژایی قۆناغە مێژووییەکان دەرهەق بە کورد کراوە. لەوانە سەپاندنی زمانی تورکی لە باکوری کوردستان و فارسی لە خۆرهەڵاتی کوردستان و عەرەبی لە باشورو خۆراوای کوردستان. ئەمە سەرەڕایی قەدەغە کردنی جل و بەرگ و بۆنە و جەژنە نەتەوەییەکان و لەناوبردنی شوێنەوارەکان بە بیانوی جۆراو جۆر لەوانە دروستکردنی پرۆژەی خزمەتگوزاری وەک بەنداو و چەندین بەناو پرۆژەی ترەوە. هەروەها لەناوبردنی دەستنووسی کۆن وێرانکردنی پاشخانی ئەدەبی و هونەری لەناو ئەو گروپانەی، کە تووشی ئەم هەڵمەتە دەبنەوە. لە نوێترین جینۆسایدیشدا هەریەک لە یەزیدییەکان و مەسیحییەکانی دەشتی نەینەوا جینۆسایدی کلتورییان بەرامبەر کراوە. بەوەی کە هەرچی مۆرکی کلتوری ئەم دوو ئاینە بووە هەوڵی سڕینەوەیان داوە. لەوانە وێرانکردنی پەرستگا ئاینییەکانیان و شوێن و ڕەمزە پیرۆزەکانیان و قەدەغەکردنی پیادەکردنی ڕێوڕەسمە ئاینییەکانیان و بەزۆر گۆڕینی ئاینەکانیان.

یەکێکی تر لە شێوازەکانی جینۆسایدی کلتوری لە ڕێگەی نووسینەوەی مێژوویەکی هەڵەی ئامانجدار و شێواندنی مێژووە، بەجۆرێک کە بە پێی بەرژەوەندی نەتەوە سەردەستەکان دەنووسرێتەوە و دواتر دەخرێتە پرۆگرامی خوێندنەوە، بۆئەوەی لە مێشکی تاکەکانیدا بچەسپێنێت. وەکو ئەوەی لە ساڵانی هەشتاکان ڕژێمی بەعس لە عێراقدا کردی و لەپارچەکانی تریش بەهەمان شێوە ئەم هەوڵانە دراون.

١-٣-٤: جینۆسایدی ئابوری:

ئەم جۆرەیان لەناوبردنی ئابوری و سەرچاوەکانی ئابوری دەگرێتەوە. (واتە وێرانکردنی سامانی سروشتی و بەروبومی ناوچەکان و تاڵانکردن و فەرهودکردنی ماڵ و سامانی خەڵکی، هەر لە کەل و پەلی ناوماڵەوە بگرە، تا دەگاتە کەرەستەکانی ژیان.) (مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٢٤) بەتایبەتی لەم جۆرە جینۆسایدەدا ڕێگری لە گەشەی ئابوری و سەرچاوەکانی داهات دەگیرێت و زەوی و سەرچاوە ئاوییەکان و مەڕو ماڵات و لەناودەبرێت. ئەمەش بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی برسیەتی و ناچارکردن بە کۆچکردنی خەڵکەکە و بەجێهێشتنی زێدی باوباپیرانیان. بەجۆرێک کە هیچ دەرفەتێکی کار لەو ناوچانەدا ناهێڵنەوە. بۆ ئەم مەبەستەش پلانی جۆراوجۆر دانراوە بەنموونە (حکومەتی عیراق بە مەرامی ئەنجام دانی ئەم جۆرە جینۆسایدە لە نیسانی ساڵی ١٩٨٧ چەند پێشنیارێکی بۆ ئابلۆقەی ئابوری لەسەر ناوچە ئازادکراوەکان دەرکرد، لەوانە دروستکردنی بیلیتی سوتەمەنی و کۆنترۆلکردنی گواستنەوەی خۆراک

بۆ ناوچەکانی ئۆتۆنۆمی.) (زوزان ناسر مستەفا٢٠١٣: ٧٦) لەسەروبەندی هێرشی داعش ڕێگە نەدرا هیچ پێداویستی و خواردنێک بە ئاوارەکانی شەنگال بگات. هەروەها شاری موسڵ و شەنگال لەماوەی ئەو ساڵانەی کە لەژێر دەستی داعش دا بووە توشی ئەم جۆرە جینۆسایدە بووە. ئەمەش مەترسی دروست و ژێرخانی ئابوری بۆ نەوەکانی داهاتووش وێران دەکات.

١-٣-٥: جینۆسایدی ژینگەیی Ecocide:

هەموو ئەو هەوڵانە دەگرێتەوە کە بۆ لەناوبردنی ژینگە دەدرێت. ئەمەش لەڕێگەی ژەهراوی کردنی ئاو و هەواوە دەبێت. (مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٢٤) بەتایبەتی بەهۆی بەکارهێنانی گازی ژەهراوی. ئەمەش لە ماوەی جیاجیا و لە شوێنە جیاوازەکانی کوردستان ئەنجام دراوە. مەترسی ئەم جۆرە لە جینۆساید دوور مەوداترە و کاریگەرییەکەی تا ماوەیەکی درێژتر دەمێنێتەوە. بە جۆرێک، کە هەڕەشە تەنیا لەسەر مرۆڤ نییە، بەڵکو لەسەر هەموو بونەوەرێکە.

١-٣-٦: پاکتاوکردنی زمانی Linguecide:

ئەم جۆرەیان کار لەسەر لەناوبردن و فەوتاندنی زمان دەکات وەک شوناسێکی نەتەوەیی بەمەش نەتەوەیەک لەناو بۆتەی تەنەوەیەکی تر دەتوێنرێتەوە. چونکە زمان تاکە شوناسی نەتەوەیە، کە دەتوانێت بە تەنها ڕەگەزەی پارێزەری نەتەوە بێت. (بڕوانە: ١-٢).

بەشی دووەم

پاکتاوکردنی زمانی و شێوازەکانی جێبەجێکردنی بەسەر زمانی کوردیدا

٢-١: چەمک و زاراوەی پاکتاوی زمانی Linguecide

زاراوەیەکی نوێیە لە زمانەوانیدا، کە بەوە پێناسە دەکرێت، کە کوشتن و لەناوبردنی زمانە بە هۆکاری مرۆیی، یان سیاسی. (Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert1994; 2211) ئەم دیاردەیە پەیوەندییەکی بەهێزی بە مردنی زمانەوە هەیە، کە لە زمانەوانیدا زیاتر باسی لێوەکراوە، بەوە دەناسرێت، کە (زمانێک کاتێک دەمرێت، کە کەسی تر لەمەولا قسەی پێنەکات.)(David Crystal2000: 1) بۆ مردنی هەر زمانێک ڕەنگە کۆمەڵێک هۆکاری سروشتی هەبن. لەوانە زاڵبوونی زمانێک بەسەر زمانێک یان کۆمەڵێک زمان و لاوازکردنیان و ئەمەش بە پشتگیری ئابوری و ڕۆشنبیری و سیاسی....هتد. (David Crystal2000:68-91) بەڵام دەبێت ئەوە بزانین، کە مردنی زمان(Language death) و کوشتن و لەناوبردنی زمان (Linguecide) جیاوازن، زمان سروشتێکی مرۆڤ ئاسای هەیە، لەبەرئەوەی لەدایک دەبێت و گەشە دەکات و دەمرێت. مردن هۆکارێکی سروشتییە و دەشێت هەموو زمانێک وەک چۆن لە سەردەم و ژینگەیەکدا لەدایک بووە، دەشێ بەهەمان شێوەیەش بمرێت. ئەمە شتێکی ئاساییە، چونکە لە سروشتی هەر زمانێکدا هەیە. هەرچی لەپاکتاوکردنی زمانییە پرۆسیەکی ئامانجداری بەرنامەبۆداڕێژاوە لە پێناوی لەناوبردنی زمانێک یان

چەند زمانێک دەدرێت. هەندێ جار پشتگیری یاسایی و هەندێ جار هێز و کوشتن و پاکتاوی نەژادیش لەو پێناوەدا دەدرێت. هەر ئەمەش مەبەستی توێژینەوەکەی ئێمەیە. هەرچەندە سەرەنجامی پاکتاوی زمانی دەبێتە هۆی مردنی زمان. بەڵام زۆرجار ئەو زمانانەی توانای ململانێی و مانەوەیان هەیە، ناگەنە ئاستی مردن.

لینگیۆساید یان پاکتاوکردنی زمان لەناوبردن و کوشتنی زمانە، بیرۆکەکەی هاوشێوەی لەناوبردنی فیزیکی، یان جەستەییە. کاتێک زمانێک دەمرێت بەشێوەیەکی سروشتی بەرەو لاوازبوون دەچێت و دواتر دەبێتە مردنێکی سروستی، بەڵام پاکتاوکردنی زمان دژایەتی کردنی زمانە بە شێوەیەکی سیاسی و بە پلان و بەرنامەی دیاریکراوە. وەکو سیاسیەتی زمانی بەرامبەر زمانی کوردی لە تورکیا. (Skutnabb- Kangas, Tove & Phillipson, Robert1994; 2211). کە بەهۆکاری سیاسی و بەرنامەڕێژی و سیاسەتی دژایەتی زمانە ناتورکەکان هەوڵی کوشتن و لەناوبردنیان دراوە.

پەیوەندییەکی بە هێز لە نێوان پاکتاوی زمانی(Linguecide)و پاکتاوی نەژادی (Genocide) هەیە. بەجۆرێک هەندێک لەو باوەڕان (پاکتاوی زمانی جۆرێکە لە جینۆساید.) (سەلام ناوخۆش و نەریمان خۆشناو٢٠١٠: ٩٢) ئەم دوو دیاردەیە، تەواوکاری یەکترین، چونکە هەرکاتێک پاکتاوی نەژادی لەناو گەل و نەتەوەیەکدا ڕوودەدات، ئەوا زمانەکەشی لەناودەبرێت. بەپێچەوانەوشەوە لەناوبردنی زمانی هەر گەل و نەتەوەیەک سڕینەوەی شوناسە هەر گرنگ و بەرچاوەکەی نەتەوەیە. لەبەرئەوەی دەشێت میللەتێک ڕەگەزەکانی تری نەتەوەیی لەناو ببرێت، بەڵام کە کار گەیشتە شوناسی زمانی ئەم میللەتە لەبەردەم هەڕەشەی لەناوچوون دایە.

جگە لە قەدەغەکردنی زمان بەپێی بنەمای یاسایی و زەبری هێز. هەریەک لە دەوڵەتە داگیرکارەکان پلانێکی تریان بۆ لەناوبردنی زمانی بریتیە لە شێواندنی ڕەگەزی زمانی. بەجۆرێک، کە لە ڕێگەی شارەزایان و پسپۆڕانی ئەو بوارەوە بە نووسینی بەناو توێژینەوە وا لە خەڵک دەگەیەنن، کە ئەو زمانەی دەیانەوێت لەناوی ببەن لقێکە لە زمانی خۆیان یان شێوەزارو گۆڤەرێکی بچوکی خەڵکی بەشێک لە وڵاتەکەیانە. وەک ئەوەی کە لە هەشتاکان لە تورکیا کرا بەوەی کە زمانی کوردی دیالێکتێکی زمانی تورکییە، ئەوەی وا دابنێت کە زمانی کوردی زمانی سەربەخۆیە، مەترسی بۆ سەر ئاسایشی تورکیا دروست دەکات.(مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٨٦) ئەم سیاسەتە تا ئەمڕۆ لە هەموو پارچەکانی کوردستان پێڕەو دەکرێت. بەتایبەتی لە ئێران، زۆرێک لە توێژەرانی کورد و فارس دەڵێن زمانی کوردی دیالێکتێکی زمانی فارسییە. ئەمەش فەوتاندنی ڕەگەزە بنجینەییەکەی نەتەوەیە، کە زمانە.

٢-٢: مردنی زمان:

مردنی زمان دیاردەیەکە لەناو هەر زمانێکدا ڕوودەدات کاتێک کە قسەپێکەری ئەو زمانە نامێنێت، دەشێت کە زمانێک یان چەند زمانێک بێت. کە بەپێی زۆر بوونی جیاوازی و لێکتێنەگەیشتن زمانێک دەمرێت و ماوەیەکی زۆر

دەخایەنێت. ئێستا شەش بۆ حەوت هەزار زمان لە جیهاندا هەیە، لە سەدەی بیست و یەکدا پێشبینی دەکرێت نیوە لەو زمانانە بمرن. لە هەر دوو هەفتەیەک یان زیاتر زمانێک لە جیهاندا دەمرێت. لەو زمانانە ٥٠٠ زمانیان کەمتر لە ١٠٠ کەس قسەی پێدەکات.١٥٠٠ زمانیان کەمتر لە ١٠٠٠ کەس قسەی پێدەکەن دەوروبەری ٣٠٠٠ زمان لە سەروی ١٠٠٠٠کەس قسەی پێدەکەن. ٥٠٠ زمانیش زیاتر لە ١٠٠٠٠٠ کەس قسەی پێدەکەن. بە جۆرێک ٩٦% ی دانیشتوانی سەر ڕووی زەوی بە ٤ زمان قسەدەکەن، ٤% هەموو دانیشتوانی تر بە هەموو زمانەکانی تر قسەدەکەن. (Baba Zanna Isa, Hajjakaru Ahmed and YaganaGrema2014: 46) بەپێی ئەم ئامارانە زۆرینەی زمانەکانی دونیا لە ژێر هەڕەشەی لەناوچوون و مردن دان.

کۆمەڵێک هۆکار هەن بۆئەوەی زمانێک بمرێت، لەوانە گۆڕینی زمان، کاتێک زمانێک بە خێرایی دەگۆڕێت بۆ زمانێکی تر، ئەوا زمانە گۆڕاوە کە دەبێت بە مردوو. یان بە هۆی کارەساتە سروشتییەکان، یان کارەساتە مرۆییەکان، وەکو جینۆساید و هێرش و پەلامار و ناکۆکی. یان هۆکاری سیاسی وەکو داگیرکاری، یان ڕاگواستن، یان پەرەوەردەی ناچاری. (هەمان سەرچاوە: ٤٧) بەم پێیە جینۆسایدکردن یەکێکە لە هۆکارە مرۆییەکانی مردنی زمان. بەڵام هەندێ جار پلانەکە بۆ کوشتن و لەناوبردنی زمان دادەنرێت، کە ئەمەیان پێی دەوترێت لەناوبردنی زمان. ئەوەی کە مردنی زمان لە پاکتاوکردنی زمان جیادەکاتەوە، لە دووەمیاندا سیاسەت و بەرنامەیەکی تایبەتی بۆ دادەنرێت و دەبێتە زاراوەیەکی سیاسی، لەڕووی سیاسیەوە کار بۆ لەناوبردنی زمان دەکرێت، وەلێ مردنی زمان دەشێت هۆکاری ناسیاسیشی لە پشتەوە بێت. بەڵام تارادەیەک ئەنجامێکی هاوبەشییان هەیە، بەتایبەتی کاتێک ئەگەر پلانی لەناوبردنی زمانەکە سەربگرێت، ئەوا سەردەکێشێت بۆ مردنی ئەو زمانە و چوونە ریزی زمانە مردووەکان.

بەو پێوەرانەی کە جینۆساید لەناوبردنی ژیان و مرۆڤ بە گشتییە، زمانیش وەک بەشێک لە چالاکی مرۆڤ دەکەوێتە بەر هەڕەشەی لەناوچون، ئەو مادەیەی کە جینۆساید دەناسێنێت، تێیدا هاتووە، (کۆمەڵکوژی هەموو ئەو کارانە دەگرێتەوە کە مەبەست لێی لەناوبردنی بەشێک یان هەموو گروپێکی نەتەوەیی، یان ڕەگەزی، یان ئاینی بێت. بە شێوازی کوشتنی تاکەکان، یان زیانگەیاندنی زۆری جەستەیی و عەقڵی بە تاکەکانی کۆمەڵ، یان کۆسپ خستنە بەر منداڵبون لەو کۆمەڵەدایان گواستنەوەی بەزۆر.) (خەلیل عەبدوڵڵا٢٠١١: ٣٥) کورد وەک گروپێکی نەتەوەیی هەموو ئەو پێشێلکاریانەی بەرامبەر کراوە، زمانیشی وەک ناسنامەی نەتەوەیی بەر ئەم پرۆسەیە کەوتووە، زۆرجار هەوڵی لەناوبردنی زمانەکەیان داوە. ئەگەر لەناوبردنی جەستەیی هۆکارێک بوبێت بۆ لەناوبردنی زمانی، ئەوا زۆرجار دەبینین، کە کورد تووشی سڕینەوەی ناسنامەی زمانی بووە پێش سڕینەوەی جەستەیی، ئەویش بە قۆناغی جیاواز و

پلانی جیاواز جێبەجێكراوە. وەک ئەوەی کە لە باکوری کوردستان دەرهەق بە کورد کراوە.

٢-٣: شێوازەکانی پاکتاوی زمان لە هەمبەر زمانی کوردیدا

مێژووی گۆڕینی ناسنامەی نەتەوەیی لە کوردستاندا ڕیشەیەکی دوور و درێژی هەیە، هەندێ لە سەرچاوەکان دەیگێڕنەوە بۆ سەرەتاکانی هاتنی ئاینی ئیسلام بۆ کوردستان، بە تایبەت لەو باوەڕەدان، کە بیری بەعەرەب کردن بۆ فتوحاتی ئیسلامی هاتنی ئیسلام بۆ ناوچە نا عەرەب و نەتەوە نا عەرەبەکان سەرەتای دەرکەوتنی بەعەرەبکردنە. (بڕوانە: شێخ سدیق٢٠٠٥: ١١-١٤) بەڵام ئەوەی بە شێوەیەکی بەرنامە بۆداڕێژراو پلانی تایبەتی و بە یاسایی کردنی سڕینەوەی ناسنامەی زمان و نەتەوە بەرامبەر بە کورد دەکرێت لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، دەگەڕێتەوە بۆ دوای جەنگی یەکەمی جیهانی و ئەنجامی ئەو دابەشکارییەی کە لە ڕێکەوتننامەی سایکس بیکۆ کەوتەوە، لە هەریەک لەو بەشانەی بە زۆر بە دەوڵەتەکانی عێراق و تورکیا و ئێران و سوریاوە لکێنران، بە شێوازی جیاواز و بۆ یەک ئامانج و مەبەست هەوڵی گۆڕینی ناسنامەی نەتەوەیی لەو ناوچانە درا، لەوانە گۆڕینی زمانی پەروەردەو فێرکردن و تەنانەت قسەکردنیش بۆ زمانی نەتەوە سەردەستەکان. شێوازێکی تر بریتییە لە ڕاگواستنی خەڵکی لەناوچەیەکی کوردنشین بۆ ناوچەیەکی ناکوردنشین بە گوێرەی سیاسەتی دەوڵەتە داگیرکارەکان. (ڕاگواستن سیاسەتێکی نوێ نییە کورد پێشتریش نزیکەی لە هەموو ماوەی پێش خۆیدا لەسەر ئاستی هەموو بەشەکانی کوردستان دوچاری بووە.)(ڕەشاد میران و موراد حەکیم٢٠٠٤: ٦٣) شێوازێکی تر بریتی بووە لە گۆڕینی دیمۆگرافیا واتە جێگۆڕکێ کردن بە دانیشتوانی ناوچە زمان جیاوازەکان و تواندنەوەی زمانی نەتەوەی ژێر دەستە لە ناو زمانی نەتەوەی سەردەستەدا. ئەمەش لە زۆربەی بەشەکانی کوردستاندا ڕووی داوە. بۆیە لێرەدا بەپێی هەریەک لە سیاسەتی ئەم دەوڵەتانە تیشک دەخەینە سەر هەوڵەکانی لەناوبردنی زمانی کوردی.

٢-٣-١: لەناوبردنی زمانی لە باکوری کوردستان (بەتورککردن):

بە تورککردن واتە سڕینەوەی هەموو نەتەوەکان و تواندنەوەیان لەناو بۆتەی تورکیزمدا. ئەمەش سەرەتاکانی دەگەڕێتەوە بۆ دروست بوونی کۆماری تورکیا و نووسینەوەی دەستور. کە بەپێی دەستوری ئەم وڵاتە نکۆڵی لە بوونی هەموو نەتەوەکانی تر دەکرێت کە لە بەندی ٨٨دا هاتووە: (هەموو دانیشتوانی تورکیا بە بێ ڕەچاوکردنی ڕەچەڵەکی ئاینی و ڕەگەز، تورکن)، هەروەها لە بەندی ٦٩ی دەستوردا هاتووە: (هەموو تورکەکان یەکسانن لەبەردەم یاسادا.) (مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٧٣، ٧٤) بەپێی ئەم دوو بەندە بێت تەنها تورک لە تورکیا دەژن، بۆیە دەبێت پێڕەوی یەک زمانی و یەک نەتەوەیی بکرێت. بۆئەمەش دەستورەکەیان پاڵپشتییەکی بەهێزی کردن و توانیان ماوەیەکی زۆر زمانی کوردی لە تورکیا قەدەغە بکەن، چەندین یاسا و فرمانیشیان بۆ ئەمە دەرکرد. چونکە دەزانرا کە بوونی زمان بوونی

نەتەوە دەسەلمێنێت. لە سییەکانی سەدەی رابردوودا دەزگاکانی پۆلیسی تورکیا تەرخانکرابوون بۆ چاودێریکردنی جوتیارە کوردەکان کە دەهاتنە شارەکان بۆئەوەی بزانن بە چ زمانێک قسە دەکەن، ئەگەر بە زمانی کوردی قسەیان بکردایە دەبوو بەرامبەر هەر وشەیەک پێنج قروش باج بدەن. (هەمان سەرچاوە: ٧٣). ئەمە جگەلەوەی خوێندن و نووسین و هەر کارێکی فەرمی و نافەرمی بە زمانی کوردی قەدەغەکراو. بەکارهێنانی زمانی کوردی یەکێک بوو لەو تاوانانەی کە سزای تا لە سێدارەدانی هەبوو.

هەروەها سیاسەتی تورک بە هەموو شێوەیەک زمانی کوردی قەدەغە کرد، بە پێی بەڵگەنامەیەک لە ئەرشیفی بەریتانیدا پارێزراوە، هاتووە: (زمانی کوردی قەدەغە بکرێت، ئەوەی کاری بکەوێتە فەرمانگەکان دەبێ وەرگێڕ لەگەڵ خۆی بهێنێت.)(شێخ سدیق٢٠٠٥: ١٧) هەموو ئەو سیاسەتانە بەرامبەر بە زمانی کوردی لە تورکیا، هەوڵ بوون بۆ لەناوبردنی زمان، بەڵام نەیانتوانی زمانەکە لەناوبەن، هەرچەندە گەلێک نەوەی کوردیان لەم زمانە بێ بەهرەکرد، زۆرێکیش لە کوردانی ئەو وڵاتە بە باجدانی قورسەوە توانیان زمانی کوردی بپارێزن.

لە تورکیادا بە درێژایی مێژوو بۆ پاکتاوکردنی زمانی، کار لەسەر هەر دوو ڕەهەندی یاسایی و سیاسی کراوە. بەوەی کە بە یاسا زمانی کوردی قەدەغەکراوە، بەکارهێنەرانی بەرەوڕووی لێپرسینەوەی یاسایی بوونەتەوە. لەڕووی سیاسیشەوە حکومەت و پارتە دەستەڵاتدارەکان پیادەی سیاسەتی پاکتاوی نەژادی و پاکتاوی زمانییان کردووە.

لە دوای پێداچوونەوەی دەستور لە تورکیا، داڕشتنەوەیەکی نوێ بۆ دەستور لەساڵی ١٩٨٢ سیاسەتی پاکتاوی زمانی کوردی زیاتر پەرەی پێدرا بەجۆرێک لە بەندی ٤٢ی دەستوری ١٩٨٢ دا هاتووە: جگە لە زمانی تورکی هەموو زمانێکی تر لە دەزگاکانی خوێندن و پەروەردەدا قەدەغەن. هەروەها ئاماژە بەوە دەکات کە (زمانی تورکی دایکی زمانەکانە.) ئەم بەندانەش وادەکەن کە بە یاسا هەموو زمانێک ڕەتدەکرێتەوە، جگە لە تورکی. ئەمەش بە تەواوی لە بواری پراکتیکدا کاری بۆ کراو پلان و نەخشەی جۆراوجۆری بۆ دانراوە و لە پرۆگرامی خوێندندا لە قوتابخانەکانی تورکیا منداڵانی تورک دەبێت هەموو رۆژێک ئەوە بڵێنەوە کە: ئەز تورکم، دایکم تورکە، باوکم تورکە، داپیرەم تورکە، باپیرم تورکە، بنیادەم تورکە. (مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٨٦). ئەمەش چاندنی هەستی تورکانەیە لە ناخی منداڵانی کوردا. هەموو ئەو یاسا و ڕێگرو بەربەستانە بوونە هۆی ئەوەی کە زمانی کوردی لەبیر چەند نەوەیەک ببەنەوە.

بەم پێیە هەرچەندە (کۆماری تورکیا دەوڵەتێکی فرە نەتەوەیە، بەڵام جگە لە زمانی تورکی دانی بەهیچ زمانێکی تردا نەناوە.) (شیرکۆ حمە ئەمین قادر و برِوا رەسوڵ ئەحمەد٢٠١٦: ٢٢٨) بۆیە ئەو مەترسییەی لە تورکیا توشی زمانی کوردی بووە، تووشی زمانی نەتەوەکانی تریش بووە. و هەوڵەکانی جینۆسایدکردن بەرامبەر بەوانیش کراوە. ئەم سیاسەتەی تورکیا تاوەکو ئێستاش بەردەوامە

لەگەڵ هەندێ توندی و شلبوونەوە لە قۆناغەكاندا. (بڕوانە: خەڵات موسا یوسف٢٠٠٧: ٥٣-٩٦).

٢-٣-٢: لەناوبردنی زمانی لە باشوری كوردستان(بەعەرەبكردن):

لە باشوری كوردستان پرۆسەی بەعەرەب كردن، و هەوڵەكانی بۆ سەرەتای دروست بوونی دەوڵەتی عێراق، لە بیستەكانی سەدەی ڕابردوو، دەگەڕێتەوە. (لەتیف فاتح فەرەج٢٠٠٤: ١١) هەرچەندە لەباشوری كوردستاندا بە پێچەوانەوەی باكوری كوردستانەوە زۆرجار زامنی پاراستنی مافەكانی كوردو زمانی كوردی چۆتە نێو ڕێكەوتننامەی نێودەوڵەتی یاساو هەندێ جار دەستوری وڵاتیشەوە. بۆ نموونە لە بەڵگەنامەیەكی نهێنی بەریتانیدا هاتووە: كە های كۆمیشنەری بەریتانیا مەسەلەی بەكارهێنانی زمانی كوردی لە كوردستان بەپێی بەڵێنە نێودەوڵەتییەكانی عێراق لە ٢٠ی ئایاری ١٩٣٠ لەگەڵ مەلیك فەیسەڵدا وروژاندبوو. دیكیۆمێنتەكە ئاماژە بەوە دەكات كە حكومەتی عێراق هیچ شتێكی لەم بارەیەوە نەكردو ناوچەیەكی فێركاری لە هەرێمدا دروست نەكرد. (نوری تاڵەبانی٢٠١١: ٥٨) هەروەها لە كاتی لكاندنی ویلایەتی موسڵ بە دەوڵەتی عێراقەوە، بە پێی بڕیارێكی نێودەوڵەتی، بۆ ئەو لكاندنەش مەرج بۆ هەریەك لە عێراق و دەوڵەتی بەریتانیا هەبوو كە دەبێت (ئارەزوی كورد لەبەرچاوبگیرێ كە داوا دەكەن كارمەندی بەڕەچەڵەك كورد بۆ بەڕێوەبردنی وڵاتیان دابندرێ و زمانی كوردی لە دام و دەزگا خزمەتگوزارییە هەمەچەشنەكاندا زمانێكی فەرمی بێت.) بەڵام حكومەتە یەك لە دوای یەكەكانی عێراق لەم پابەندبوونە نێودەوڵەتییە پەشیمان بوونەوە. (هەمان سەرچاوە: ١٦). بەمەش زمانی كوردی لە باری ڕاستەقینەدا كەوتە بەر مەترسی لەنابردن و كوشتن. هەرچەندە یاساكان لەسەر كاغەز دانیان بە مافی زمانەكەدا نابوو، بەڵام نەیاتوانی پارێزگاری لێبكەن، چونكە ئامانجی دەوڵەتە سەردەستەكان لەناوبردنی ئەم ڕەگەزە سەرەكی (زمان)یە نەتەوەی كورد بووە.

هەرچەندە لە زۆربەی قۆناغەكاندا پاراستنی زمانی كوردی لەم بەشەی كوردستان پشتیگریی یاسایی هەبووە، بەڵام دوای ڕێكەوتننامەی جەزائیر لەساڵی ١٩٧٥ زەمینەیەكی گونجاو بۆ حكومەتی عێراق هاتە پێش بۆ پەراوێز خستن فەرامۆشكردنی زمانی كوردی و لەناوبردنی. (خەڵات موسایووسف٢٠٠٧: ١٦٧). ئەم دژایەتی كردنە دواتر قوڵتردەبێتەوە.

لەگەڵ شاڵاوەكانی ئەنفال بۆ سەر ناوچە كوردنشینەكان هەوڵی زۆر درا، كە ئەو ناوچانە چۆڵ بكرێن و بە زۆر خەڵكەكەی ببرێن بۆ ناوچە عەرەب نشینەكان. ئەمەش بە كردەوە جێبەجێكرا. هەروەها قەدەغەكردنی زمانی كوردی لە بواری خوێندن و پەروەردە و فێركردندا. كە ئەمەش گەورەترین مەترسی بۆ سەر زمان دروست دەكات. چونكە لە داهاتوویەكی نزیكدا زمانەكە دەبێتە تەنها زمانی قسەكردن و لەباری نووسین و بڵاوكردنەوەو پاشەكشەیەكی زۆر دەكات. دواتریش

وردە وردە لاواز دەبێت و بەرەو زمانێکی مردوو هەنگاو دەنێت.

داعش هەمان سیاسەتی پێڕەو کرد، بەتایبەتی لە ڕاگواستنی خەڵکی گروپە زمان جیاوازەکان بۆ ناوچە عەرەبییەکان و قەدەغەکردنی زمانیان. لەوانە گواستنەوەی خەڵکی یەزیدی بۆ ناوچە عەرەب نشیەکان و قەدەغەکردنی زمانەکەیان و بەزۆر بەکارهێنانی زمانی عەرەبی، لە قسەکردن و ڕاگەیاندن و بڵاوکردنەوەی بیروڕاکانیان.

٢-٣-٣: لەناوبردنی زمانی لە ڕۆژهەڵاتی كوردستان (بەفارسكردن):

کورد و فارس مێژوویەکی دێرینی هاوبەشییان پێکەوە هەیە، بەڵام ئەم پەیوەندییە نەبۆتە هۆی بەرەوپێش چوون و گەشەکردنی ژیاری بەتایبەت لە هەمبەر کوردەوە. چونکە فارس وەک نەتەوەیەکی سەردەستە هەوڵی داوە، هەموو نەتەوەکانی تر، لە بۆتەی خۆیدا بتوێنێتەوە. بەڵام بە شێواز و ڕێگەی جیاواز. زۆرجار هەر ئەمەش بۆتە هۆکارێک، کە کورد وەک نەتەوەیەکی ئێرانی و بەشێک لە فارس هەژمار بکرێت و زمانەکەشی بە دیالێکتێک یان لقێک لە زمانی فارسی دابنرێت. هەر لەسەرەتاکانی سەدەی ڕابردووەوە بەئاشکرا دژایەتی زمانی کوردی و هەموو نەتەوەکانی تری ئێران کراوە، بۆ نموونە (لە ساڵی ١٩٣٤ ڕەزا شا بەیاننامەیەکی دەرکرد، بە گوێرەی ئەو بەیاننامەیە هەموو زمانێک لە ئێران قەدەغەیە، تەنها فارسی نەبێت، وە بڕیاری دا لەسەر دەرگای هەموو دام و دەزگاکانی دەوڵەت و قوتابخانەکان ئەم ڕستەیە بنوسرێت (بە فارسی سخن بگوید) واتە بەفارسی قسەبکەن. هەوڵی گۆڕینی ناوی زۆربەی گوند و شارەکانی دا لە کوردییەوە بۆ فارسی.) (خەڵات موسا یووسف٢٠٠٧: ١٠٦)، وەکو زۆربەی ناوچە کوردنیشەکانی ئێران.

سیاسەتی پاکتاوی نەژادی دژ بە گەلی کورد مێژوویەکی دامەزراوی هەیە. بەجۆرێک (کە لە سەردەمی حوکمی بیست ساڵەی ڕەزا شادا زۆرداری نەتەوەیی گەیشتە ئەوپەڕی خۆی، شۆڤێنیزمی ئێرانی بووە سیاسەتی فەرمی ڕەزا شای پەهلەوی هەموو گەلانی ئێرانی خرانە ژێر زوڵم و ستەمی نەتەوەیی و شوێنەوارە مێژووی و نەتەوەییەکان و کلتور و داب و نەریتیان لەناوبران، ئەمەش بە مەبەستی سڕینەوەی شوناسی ئەم نەتەوانە بوو.) (عەبدولرحمان قاسملو١٩٨٨: ٢٣). بۆ سڕینەوەی شوناسی ئەم نەتەوانەش ڕێگەی جیاجیا گیرایە بەر، هەر لە گۆڕینی دیمۆگرافی ناوچە کوردنشینەکان و هەروەها گرینگی نەدان بەو ناوچانە لە پێناو جێهێشتن و چۆڵکردنی ناوچەکان. وێرانی کردنی ژێرخانی ئابوری لەو ناوچانەدا.

ئەوەی پەیوەست بێت بە زمانەوە (ئەو سیاسەتەی شای ئێران لە دژی گەلی کورد، لە چوارچێوەی (تفریس)دا جێبەجێ دەکرا. زمانی فارسی سەپێندراو جگە لە قەدەغەکردنی زمان و کەلتوری کوردی، تەنانەت جل و بەرگی کوردیش قەدەغەکرا. هەر لەو پێناوەدا هەزاران کەس لە ناوچەکانی کوردستانەوە بۆ بەشەکانی دیکەی ئێران دوورخرانەوە.)(مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ٩٢)

هەردوو بڕیاری قەدەغەکردنی زمان و ڕاگواستن دوو هۆکارن بۆ پاکتاوکردنی زمانی، جگەلەوەی کە هەموو هەوڵەکانی تریش لە پێناو پەراوێزخستنی زمانی کوردی و زمانی نەتەوە نافارسەکانی تری ئێران دراوە. بەڵام هەریەکەیان بە پێی پلەیەک بەر کاریگەری ئەم سیاسەتە کەوتوون. ئەو شێوازانەی کە لەم بەشەی کوردستان بۆ پاکتاوکردنی زمانی گیراونەتەبەر خۆیان لە قەدەغەکردنی زمان بە بڕیاری یاسایی و ڕاگواستن و کۆچپێکردنی بە زۆرەملێ دا دەبینێتەوە.

لە دوای گۆڕانی حکومەتی ئێران لە سیستەمی پاشایەتی بۆ کۆماری، لەسەرەتا هەندێ مافی سەرەتایی بە گەلانی ئێرانی دران. بەڵام دواتر بە چەندین شێوە ڕێگری لە گەشەکردنی زمان و کلتورەکەیان کرا. بەڵام تا ئێستا نەگەیشتووەتەوە ڕادەی لەناوبردنی زمان، بەتایبەتی بەرامبەر بە زمانی کوردی.

٢-٣-٤: لەناوبردنی زمانی لە ڕۆژاوای کوردستان(بەعەرەبکردن):

سیاسەتی حکومەتی عێراق و سوریا تاڕادەیەک هاوشێوەیە، بەتایبەتی لە هەندێ قۆناغی مێژوویدا، چونکە هەمان عەقڵیەت، کە بەعسیزمە حوکمڕانی ئەو دوو وڵاتەیان کردووە. بۆیە لە هەردوو وڵاتدا نەتەوە ناعەرەبەکان هەمیشە بوونەتە قوربانی و بە دڕندانەترین شێوە مامەڵەیان لەگەڵدا کراوە.

لە کۆتایی چلەکانی سەدەی ڕابردووەوە حکومەتی سوریا کەوتە جێبەجێکردنی سیاسەتی (پشتێنەی عەرەبی) کە مەبەست لێی بەعەرەبکردنی ناوچە هاوسنوورییەکانی بوو لەگەڵ تورکیا و عێراقدا بەمەش کوردەکانی ئەو ناوچانەی گواستەوە بۆ ناوچە عەرەبنشینەکانی سوریا و ئامانجێکی تری بریتی بوو لە لێک دابڕینی کوردەکانی دیوی سوریا و عێراق و تورکیا.(شێخ سدیق٢٠٠٥: ٢٠) چونکە زۆرجار جگە لە هێڵی سنوری دەسکردی ئەو ناوچانە هیچ شتێک دانیشتوانی کوردی ئەو ناوچانەی لەیەک جیانەکردووەتەوە. لە ئەنجامی ئەم پڕۆژەیەدا بە درێژی ٣٢٠ کیلۆمەترو بە پانی ٣٠ کیلۆمەتر نزیکەی ٣٣٢ گوندی بە شێوەی یەکجاری چۆڵ کرد و لە سەرەتای حەفتاکان بەناوی پڕۆژەی گوندی مۆدێرن خەڵکی عەرەبی لە شوێن نیشتەجێ کردن. بەمەش لەو ناوچانەدا زمانی کوردی کەوتە بەر هەڕەشەی لەناوچوون.

پڕۆژەیەکی تری دەوڵەتی سوریا کە بە سەر ژمێری ئاسایی ناسراوە، زیاتر لە ١٥٠ هەزار کورد لە سوریا بە بێگانە هەژمارکران و ناسنامەی سورییان لێ سەنراوە. زۆرجار لە سوریا پڕۆژەی مەترسیدار بۆ لەناوبردی کورد و جینۆسایدکردنی دانراوە، لەوانە پڕۆژەی (محمد طلب هلال) لێپرسراوی سیاسی ناوچەکانی جزیرە لە ساڵی ١٩٦٣ کە تێیدا هاتووە، (لە سوریا هیچ گەلێک نییە بەناوی کوردەوە، هەرگیز زمانێک نادۆزیتەوە بەناوی زمانی کوردی، کوردەکان نیشتیمانێکی نەتەوەییان نییە، بەڵکو کەسانی چیانشینن.) (مارف عومەر گوڵ٢٠١٠: ١٠٥) ئەمە سیاسەت و شێوازی کارکردنی حکومەتی سوریا بووە بەرامبەر بە کورد و زمانەکەی. لە زۆربەی پڕۆژەکانیاندا

ڕاستەوخۆ دژایەتی زمانی کوردی کراوە، چونکە تا زمان بمێنێت مۆرکی نەتەوەیش هەر دەمێنێت. ئەمەش هەوڵێکی ترە بۆ پاکتاوکردنی زمانی کوردی لەو ناوچەیەدا.

لایەنێکی تری بەعەرەب کردنی زمانی کوردی لەوەدا خۆی دەبینییەوە کە دەبێت خوێندن لە سەرتاسەری وڵات بە زمانی عەرەبی بێت، تەنانەت هەوڵی ئەوەیان داوە کە لەناوچە کوردییەکان قوتابخانە و ناوەندەکانی فێرکردن نەکرێنەوە بە مەبەستی هێشتنەوەیان بە نەزانی و نەخوێندەواری کە پێی دەوترێت سیاسەتی (تجهیل) هەروەها پێویستە هەر کەسێک خۆی دەپاڵێوێت بۆ هەڵبژاردن پێویستە زمانی عەرەبی بزانێت، ئەوەی عەرەبی نەزانێت مافی خۆپاڵاوتنی نابێت. هەروەها نابێت ڕەگەزنامەی سوری بدرێت بەو کەسانەی کە لەناوچە کوردییەکاندا دەژین، تەنیا ڕەگەزنامە دەدرێت بەوانەی کە عەرەبن جا لەهەر شوێنێک بژیەن. هەموو ئەم سیاسەتانە بوونە هۆی پاشەکشەیەکی زۆری زمانی کوردی لە ناوچە کوردنشینەکان، تەنانەت لەناوچوون و وێران بوونی کەلتور و ئەدەبیاتێکی زۆر. ئەم هەنگاوانەش بۆ سەرەتایەک بۆ پاکتاوکردنی زمانی دادەنرێن.

ئەنجام

گرنگترین ئەو ئەنجامانەی کە لەم توێژینەوەیەدا پێیان گەیشتووین لە چەند خاڵێکدا دەیانخەینەڕوو:

١- جینۆساید پرۆسیەکی فرەڕەهەندە، دەشێت لە ڕوانگەی جیاوازەوە لێکدانەوە و توێژینەوەی لەبارەوە بکرێت. بۆیە لەم توێژینەوەدا تەنها ڕەهەندی زمان وەرگیراوە، کە هەر پرۆسەیەک یان هەر هەوڵێکی جینۆساید کاردانەوە و لێکەوتەی خۆی لەسەر زمان جێدەهێڵێت، بۆیەش جینۆساید بە یەکێک لە هۆکارەکانی مردنی زمان دانراوە، لە ڕیزی هۆکارە سیاسیەکان.

٢- پاکتاوکردنی زمان زاراوەیەکی نوێیە لەناو زمانناسیدا، کە مەبەست لێی لەناوبردنی زمانێکە بە پاڵنەر و هۆکاری سیاسی، بۆ سڕینەوەی شوناسی گروپێکی نەتەوەیی یان ئاینی یان کۆمەڵایەتی، کە خاوەنی زمانی سەربەخۆی خۆیان بن. ئەم جینۆسایدکردنەش زۆرجار پاڵپشتی دەستوری و یاسایی یان بڕیاری سیاسی دەبێت.

٣- قەدەغەکردنی زمان بە یاسا و ڕاگواستنی بە زۆرەملێ قسەپێکەرانی هەر زمانێک بۆ ناوچەی زمان جیاواز، دوو لە دیارترین شێوازەکانی پاکتاوکردنی زمانن. کە هەردوکیان هەمان ئەنجامیان لێدەکەوێتەوە، بەوەی کە زمانێک لەناو دەبرێت یان لەناو زمانێکی تردا دەتوێنرێتەوە.

٤- هەوڵەکانی پاکتاوکردنی زمانی کوردی مێژوویەکی دوورو درێژیان، هەیە لە هەر سەردەم و قۆناغێکدا ڕێگەی جیاواز گراوەتەوە بەر بۆ لەناوبردنی زمانەکە، بەڵام لەبەر بەهێزی و ڕەگداکوتراوی زمانەکە و سوربوونی نەتەوەیی کورد لەسەر پاراستنی ئەم شوناسە نەتەوەییە، نەتوانراوە بە یەکجاری لەناوببرێت و لە ئەنجامیشدا زمانەکە ببێتە زمانێکی مردوو.

٥- بەپێی پێوەرە نێودەوڵەتییەکان هەموو ئەو هەوڵانەی کە لەلایەن حکومەتە داگیرکەرەکانی

كورد، دژ بە زمانی كوردی دراون، دەچێتە خانەی پاكتاوی زمانییەوە، چونكە ئامانج لە هەر هەوڵێكیان بریتی بووە لە كوشتنی زمانی كوردی. بەڵام تاوەكو ئێستا زمانەكە توانیویەتی ململانێ لە پێناو مانەوەیدا بكات.

٦- كاریگەری هەوڵەكانی پاكتاوكردنی زمانی كوردی لەسەر زمانەكە لە هەریەک لە بەشەكانی كوردستان جیاواز بووە، ئەم جیاوازییەش دەگەڕێتەوە بۆ شێواز و سیاسەتی حكومەتی ئەو بەشانە، بەجۆرێک لە باكوری كوردستان ئەم كاریگەرییە بەشێوەیەكی بەرچاو دەبینرێت، دواتر لە ڕۆژاوای كوردستان و بەدوای ئەوانیشدا لە ڕۆژهەڵاتی كوردستان و دواتریش لە باشوری كوردستان.

سەرچاوەكان

١- بەزمانی كوردی

- ڕەشاد میران و موراد حەكیم (٢٠٠٤) كاریگەری سیاسەتی ڕاگواستن لەسەر شار و لادێی كوردی، گۆڤاری زانكۆی سلێمانی، بەشی (B) ژمارە ١٤، سلێمانی.
- زوزان ناسر مستەفا (٢٠١٣) ئۆپەرسیۆنێن ئەنفالێ ل كوردستانێ دەرئەنجام و كاردانەڤە، بڵاوكراوەكانی ئەكادیمیای كوردی، ژمارە (٢٠٢)، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
- سەلام ناوخۆش و نەریمان خۆشناو (٢٠١٠)، زمانەوانی، بەرگی چوارەم، چاپی یەكەم، چاپخانەی منارە، هەولێر.
- شیركۆ حمە ئەمین قادر و بڕوا ڕەسوڵ ئەحمەد (٢٠١٦)، نەتەوەی كوردو بەكارهێنانی زمانی دایک وەک مافێكی گەردونی، International Journal of Kurdish Studies(ISSN:2149-2751)2 (3), pp. 219 – 237 *http://www.ijoks.com*
- شیخ سدیق (٢٠٠٥) پاكتاوكردنی ڕەگەزی لە مێژووی كورد دا، چاپی یەكەم، چاپخانەی وەزارەتی كشتوكاڵ، هەولێر.
- خەڵات موسا یوسف (٢٠٠٧)، زمانێ نەتەوەیی د تەڤگەرا ڕزگاریخوازا كوردیدا، چاپا ئێكی، سپیرێز، چاپخانا حاجی هاشم، هەولێر.
- خەلیل عەبدوڵلا (٢٠١١)، بەجینۆسایدناساندنی ئەنفال، بڵاوكراوەكانی ئەكادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی كادیران، چاپ و پەخشی حەمدی، سلێمانی.
- عومەر ئەمین عەلی (٢٠١٣)، تەفسیری دیار، بەرگی یەكەم، چاپی یەكەم، نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوكردنەوە، هەولێر.
- عەبدولرەحمان قاسملو (١٩٨٨) چل ساڵ خەبات لە پێناو ئازادی، بەرگی یەكەم، چاپی دووەم، بەغدا.
- عەدالەت عومەر ساڵح (٢٠٠٢)، ئەنفال و ئافرەتی كورد، چاپی یەكەم، بڵاوكراوەكانی دەزگای ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.
- فاروق عومەر سدیق (٢٠١٧) زماننناسی كوردی، یەكخستنەوەی د.شیروان خۆشناو، چاپی یەكەم، دەزگای چاپ و پەخشی نارین، هەولێر.
- كۆمەڵێک نوسەر (٢٠٠٨)، كۆنگرەی بە جیهانناساندنی جینۆسایدی گەلی كورد، چاپی یەكەم، چاپخانەی ئاراس، هەولێر.
- مارف عومەر گوڵ (٢٠١٠) جینۆسایدی گەلی كورد لەبەر ڕۆشنایی یاسای تازەی نێودەوڵەتیدا، چاپی پێنجەم، چاپخانەی ئاراس، هەولێر.
- محمد معروف فتاح (٢٠١١)، زمانەوانی، چاپی سێیەم، بڵاوكراوەكانی ئەكادیمیای كوردی، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
- میدڵ ئیست وۆچ(٢٠٠٤) جینۆساید لە عێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆسەر كورد، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە محەمەد حمەساڵح تۆفیق، چاپخانەی تیشک، سلێمانی.
- لەتیف فاتح فەرەج (٢٠٠٤)، تەعریب و ڕاگواستن لە بەڵگەنامەكانی بەعسدا، بڵاوكراوەكانی مەكتەبی بیرو هۆشیاری، سلێمانی

- نوری تاڵەبانی (٢٠١١) سیاسەتی گۆڕینی ڕوخساری نەتەوەیی ناوچەی کەرکوک، بڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی کادیران، چاپ و پەخشی حەمدی، سلێمانی.
- ویسی صالح حمدأمین، عمر علی شریف، عبید خدر فتح الله (٢٠١٥) جینۆسایدی گەلی کورد، چاپی سێیەم، چابخانەی CEM- VEB-OFET، هەولێر.

٢- بە زمانی عەرەبی

- القران الكريم
- خليل بن احمد الفراهيدى(١٩٩٠)، كتاب العين، جزء الثامن، الطبع الثانى، مؤسسة دار الهجرة، بيروت، لبنان.
- محمد جمال الدين القاسمى(١٩٦٥)، المسمى محاسن التأويل، الطبع الاول، دار احياء التراث العربى، بيروت لبنان.

٣- بەزمانی فارسی

- محمد معين (١٣٨٥)، فرهنگ فارسی معين، يک جلدى، چاپ اول، انتشارات گلى، تهران.

٤- بە زمانی ئینگلیزی

- Baba Zanna Isa, Hajjakaru Ahmed and YaganaGrema(2014) Language Death and Endanered Languages ISOR Journal of Humanities And Social Science(IOSR-JHSR) volume 19, Issue 10.
- David Crystal (2000) Language death, First published, Cambridge University press.
-Skutnabb- Kangas, Tove & Phillipson, Robert (1994) Concise Encyclopedia of Sociolinguistics, Edited by Rajend Mesthrie, pergaman press, & Aberdeen University press.

إبادة اللغة، وأساليب تطبيقها على اللغة الكوردية

الخلاصة

هذه الدراسة المعنونة (إبادة اللغة، وأساليب تطبيقها على اللغة الكوردية) محاولة لتعريف وإظهار جميع المحاولات الّتي بذلت لمحو اللغة الكوردية وإبادتها، وبنيت الدراسة على احتمال تعرض اللغة للإبادة إثر تعرض الأقوام للإبادة الجماعية. أستخدمت الدراسة المنهج الوصفي الميداني وتكونّت من قسمين:

القسم الأول: تحت عنوان (إبادة اللغة وأنواعها، نظرة لغوية تحليلية) وتناولت فيه مصطلحات ومفاهيم الإبادة والأنفال من الناحية اللغوية، كما تناولت فيه أنواع الإبادة ومدى خطورتها على اللغة أيضا.

القسم الثاني: تحت عنوان (إبادة اللغة، وأساليب تطبيقها على اللغة الكوردية) وتناولت فيه إبادة اللغة وموت اللغة، ثمّ فصلت القول في أساليب إبادة اللغة، وذكرت أيضا محاولات إبادة اللغة الكوردية في جميع أجزائها. وأخيرا أتيت بنتائج الدراسة وقائمة المصادر والمراجع.

LINGUICIDE AND ITS IMPLEMENTATION ON KURDISH LANGUAGE

Sherwan Hussein Hamad
Dept of Kurdish Language, College of Education, University of Raperin, Kurdistan Region – Iraq.

ABSTRACT

The current study, which is entitled "Linguicide and its implementation on Kurdish language", is an attempt to introduce and demonstrate all efforts which were exerted to exterminate Kurdish language. The rationale of the study was based on the hypothesis that the native language of the nations which were exposed to genocide may be affected or linguicided. The study adopted descriptive empirical approach. It consists of two chapters.

The first chapter is entitled "Linguicide and its types; a linguistic analytic interpretation" in which the terms and expressions related to genocide and Anfaal are linguistically analuzed. Furthermore, the types of genocide and the negative impact on language are also addressed.

The second chapter, which is entitled "Linguicide and its methods of implementation on Kurdish language" dealt with both linguicide and the death of languages was analyzed and discussed. After that, the methods of linguicide were demonstrated in any part of Kurdistan as well as the attempts of linguicide on Kurdish language were also attended. Finally, the most significant results were stated as well as the references' list.

KEYWORDS: Linguecide, Genocide, Kurdish Language, Anfal, Environment Genocide